

Що бачиш ти іще
У мороці минулого й безодні часу?

Шекспір, «Буря»

Глибина є невимовною.

Людвіг Вітгенштайн,
«Філософські дослідження»

Бог, чий оракул у Дельфах, нічого не гово-
рить і не приховує, але подає знак.

Геракліт, «Фрагменти»

Світ сповнений символами, і мудрий може
їх побачити.

Плотін, Еннеади

Я тут читаю знаки всіх речей — морських
мальків, водоростей, припливу, що набли-
жається.

Джеймс Джойс, «Улісс»

Про що не можна говорити,
про те треба мовчати.

Людвіг Вітгенштайн,
«Філософські дослідження»

Вступ

Крізь тьмяне скло

Слово «міф», як майже і всі інші слова, походить з метафори. Наші слова почали з'являтися колись дуже давно як радикальні сприйняття, як здивування, породжені досвідом, які згодом перетворилися в образи, втілені в мові. Дуже цікаво, що етимологічно слово «міф» походить від метафори «примружуватися».

Примруження означає, що ми бачимо щось лише мутно, частково, вузько, проте водночас є натяк на те, що щось залишається невидимим. Примруження — улюблений прийом художників-візуалістів — також спрощує і розкриває суть. Слово «міопія» означає примружені очі і брак ясності. До того ж є також слово «містерія», що вказує на те, як багато лежить за межами наших обріїв знань. *Mum's the word*¹ — оксюморон, що вказує на загальноновизнану таємницю, яку не можна вимовляти.

¹ З англ. *mum's the word* — «ні пари з вуст». — Прим. пер.

Усі наші кеннінги² (*koennen, kann, can*) сягають лише невеликої глибини. Отже, міф від своїх витоків, оповитих таємничістю, і крізь тьмяне скло несе в собі натяки, шану, благоговіння, розчарування і тугу за чимось більшим, набагато більшим. Ця нумінозність (від метафори «кивати», ніби щось схиляється перед нами, визнає нас, кличе нас) є нашим джерелом, нашим прихистком далеко від дому і кінцем нашої подорожі.

«Міфологема» — це окремих, фундаментальний елемент або мотив будь-якого міфу. Мотиви сходження чи спуску є міфологемами. Пошуки героя втілюють дві міфологеми: героя і пошуку, кожна з яких має чіткий родовід і окреме значення, але до того ж, діючи синергетично, вони розширюють одна одну.

Це моя друга книга про міф³, отже, або існує потреба, яка манить мене зовні, або я самотній у своєму внутрішньому захопленні. У будь-якому разі я постійно повертаюся до теми міфу і змушений розмірковувати над нею знову і знову.

² Англ. *kenning* — поетичний прийом, що замінює звичайне слово красивою метафорою. — Прим. пер.

³ Першою була *Tracking the Gods: the Place of Myth in Modern Life* («Слідами богів. Роль міфу в сучасному житті»).

На мою думку, міф є найважливішою психологічною і культурною структурою нашого часу. Річ не лише в тому, що поняття міфу деградувало до загальноживаного значення і стало таким собі синонімом неправди. Або що міф, як було сказано, є ще якоюсь релігією. Річ у тім, що в культурі, належній до матеріального світу, доступ до невидимого світу — який стає можливим завдяки міфу, разом з його двома головними виражальними засобами — метафорою та символом, — ніколи не був таким критично важливим для забезпечення певної рівноваги духу.

Безперечно, ми живемо у надто зубожілій культурі: залежність від матеріалізму поневолює нас і примушує поверхово сприймати світ; гучні заяви фундаменталістів лякають нас і викликають тривогу; а банальні ідеології, що відвертають увагу, радше обмежують, аніж розширюють подорож душі.

Ми у самій своїй суті не можемо пізнати безмежність і всемогутність богів, їхню здатність бачити невидиме, проте ми є іграшками в їхніх сильних руках. В нас входить їхня енергія з народження, ми щодня відчуваємо, що вона не залежить від нас, ми неухильно рухаємося в напрямку до власного знищення і водночас усі ми прагнемо збагнути сенс життя і близькості з іншими.

Ця енергія невидима, хоча часом є відчутною, щойно вкладається в якийсь образ. Ми можемо усвідомити її лише тоді, коли відбувається її втілення. Такі образи існують у нашому тілі, в наших емоційних вибухах, у відбитках нашої історії, у сновидіннях, які порушують сон, у наших бажаннях і прагненнях. Ми прагнемо знайти смисл, Бога, любов, близькість. Водночас ми прямуємо до вгасання, прагнучи сну, смерті, обіймів коханої людини, — і все це відбувається у великій темряві, в якій ми блукаємо.

Ця енергія, яка, за словами Данте, рухає сонце і всі зірки, яка входить у новонародженого і сама перетворюється через безліч життів і смертей, а потім дематеріалізується і повертається знову до свого первинного стану, — може сприйматися лише в образі. І тому слідувати за цим образом — те саме, що слідувати за богами. У цьому разі «боги» — це персоніфіковані метафори таких енергій. Називати їх богами — не означає конкретизувати їх на догоду потребам Его, за винятком Его, що належить фундаменталісту; радше це відбувається відповідно до справжньої суті цих енергій — динамічних енергій космосу і психодинамічних енергій окремої людини.

Відходячи від метафізики, ми відкриваємо шлях епістемології. Тобто, відмовляючись конкретизувати нескінченне через

атрибутику скінченності, ми уможливуємо наближення до непізнаваного. Ми «примружуємося», коли вживаємо слово «боги», на знак нашої поваги до автономії цих енергій і нашого свідомого створення фікції (від *facere* — «робити»). Оскільки ми постійно використовуємо фікції у різноманітних наших дискурсах, то свідомо не визнавати їх як фікції — означає бути замороженим буквалізмом.

Навіщо вживати слово «боги» замість простішого — «енергії»? Річ у тім, що в цьому слові досі міститься достатньо сили, щоб викликати повагу, а повага — це наш спосіб вшанування цих енергій. Я не хочу образити монотеїстів будь-яких переконань, але прошу їх звернути увагу, що не пам'ятати про те, що всі божественні образи є метафорами, є актом неповаги, — бо у цьому разі вони перестануть бути божествами, а стануть артефактами свідомості Его, які більш відомі як ідоли. До того ж важливо пам'ятати, що метафорично існує не один бог, а багато, тобто є багато проявів цього неосяжного, але постійно оновлюваного джерела, з якого ми вийшли.

Отже, наше вживання слова «боги» є свідомим, евристичним вибором, який веде до поглиблення першого досвіду, залишаючись водночас необмеженим, шанобливим і корисним. Як колись зауважив Оуен Барфільд:

Бувають такі часи, коли передусім потрібно не так нове відкриття чи нова ідея, як інший «погляд»; я маю на увазі порівняно невелике коригування нашого способу дивитися на речі та ідеї, на яких вже сфокусована наша увага⁴.

У цій книзі я вживаю слово «міф» у трьох значеннях: 1) як психодинамічний образ, 2) як особистий сценарій або 3) як родова система цінностей.

Міф як психодинамічний образ

Образ — це структура, що здатна наповнюватися енергією, і коли вона заряджена, то спроможна викликати в нас енергетичну відповідь. Як подібне викликає подібне чи несхоже викликає несхоже — це щось, що виникає, рухає нами, хочемо ми того чи ні. Наші пращури мали рацію, коли персоніфікували любов і ненависть як богів, бо вони є могутніми володарями духу завдяки афективно зарядженим переживанням. Той, хто підносився до вершин екстазу і занурювався в глибини відчаю, пізнав бога, який вже пізнав його. Той, хто втілював лють, був одержимий Аресом — богом, чия

⁴ *Saving the Appearances: A Study in Idolatry*, p. 11.

багряна енергія може так само швидко зникнути після того, як щойно проявилася через людину. Бог проявляється і стає видимим, коли жага крові оволодіває нацією або коли Гомер описує очі Ахілла як «прочинені дверцята печі» після смерті його друга Патрокла⁵.

Міф як особистий сценарій

Хоча кожен з нас у будь-який момент може підпасти під вплив певної міфологемі, водночас ми можемо усвідомити, що часто прив'язані до життєвих сценаріїв, які тихо, але постійно проявляють себе протягом всього нашого життя. Наприклад, через глибоко вкорінене несвідоме почуття обов'язку, перейняте від нашої родини, ми можемо вічно шукати підтвердження тому, що нас бачать, чують, цінують. Або ж ми можемо присвятити своє життя зціленню інших, дуже рано засвоївши, що слабкі батьки можуть бути доступними лише через підпорядкування потреб дитини потребам вразливих дорослих. Список таких прикладів нескінченний. Основне завдання аналізу або винагорода після досягнення зрілості полягає в тому, щоб розпізнати такі сцена-

⁵ *Homer, War Music*, p. 63.